

onerosa spectatis viribus eorum, quibus imponitur. Secus enim non attingeret finem suum et esset imprudens.

194. *Schol.* Diximus legem positivam, quae una ex praedictis condicionibus careat, ex se nullam habere vim obligandi. Sed licetne eam observare? *Resp. distinguendo:* Si lex praecipit intrinsece inhonesta, numquam ei oboedire licet. Quae enim intrinsece mala sunt, semper et ubique a Deo vetantur, cui magis oboediendum est quam hominibus. Si vero lex positiva solum caret vi obligandi, quia est iniusta, v. g. propter defectum auctoritatis, possumus eam servare, immo interdum tenemur, non per se, quasi ipsa lex nos obliget, sed per accidens, quia ex neglectu legis maiora damna sequerentur.

Praeterea nota: Si *lex* est iniusta, etiam *poena* propter eius transgressionem imposita est iniusta. Quapropter falso quidam iurisconsulti catholici in Germania docuerunt legi iniustae (v. g. contra Ecclesiam latae) obtemperari non posse, oriri tamen obligationem, et quidem per se, ad poenam, quae propter transgressionem talis legis infligitur, sustinendam.

CAPUT VI.

DE CONSCIENTIA.

195. Ut lex in actu secundo obligare possit praeter eius promulgationem ex parte superioris, requiritur, ut singulis subditis subiective innotescat et tamquam regula agendi in individuo applicetur. Hoc applicationis officio fungitur uniuscuiusque conscientia, quae per modum principii subiectivi ad actum moralem concurrat.

ARTICULUS I.

GENERALES DE CONSCIENTIA NOTIONES.

§ 1. QUID SIT.

(*S. Thom.* I, q. 79, a. 13; I, 2, q. 19, a. 5 et 6; De verit. q. 17.
Ballerini-Palmieri, Opus theolog. mor. I, tract. 2.)

196. Conscientiam hic non accipimus sensu *psychologico* pro cognitione reflexa sui ipsius nec pro *synteresi* seu habi-

tuali cognitione principiorum practicorum in genere moris, sed sensu *moralì* pro norma agendi proxima. Hoc ultimo sensu conscientia iterum latius vel strictius sumi potest.

Latiore sensu significat *omne iudicium practicum* de honestate vel inhonestate particularium actionum nostrarum, sive praeteritae sint, sive praesentes, sive futurae. Hoc modo accepta conscientia respectu actuum futurorum ducis, respectu praesentium et praeteritorum iudicis munere fungitur; prior vocatur *antecedens*, posterior *consequens*. Strictiore sensu nomine conscientiae venit sola conscientia *antecedens*, quae definitur: *iudicium ultimo-practicum de honestate vel inhonestate agendorum*.

Eius *actus* sunt: 1. ligare instigando per praeceptum, 2. ligare revocando per prohibitionem, 3. suadere per consilium, 4. permittere iudicando actionem esse licitam. De hac conscientia antecedente sola hic agimus, quia sola legem applicat et voluntatem proxime dirigit.

Conscientia formatur ope syllogismi (I, 2, q. 76, a. 1). Nam ratio sicut in speculativis, ita etiam in operabilibus utitur syllogismo. Maior est aliqua regula practica universalis sive naturalis sive positiva, minor vero enuntiat factum hanc vel illam actionem seu omissionem sub illa regula comprehendi vel secus. Inde sequitur conclusio practica, quae proprie conscientia vocatur, hoc vel illud *hic et nunc* a nobis esse faciendum vel omittendum, etc.

§ 2. QUOTUPLEX DISTINGUATUR.

197. 1. *Ratione conformitatis* cum obiectiva rei veritate conscientia est vel *vera* vel *erronea*, et haec posterior vel *vincibiliter* vel *invincibiliter* erronea. Si ex praemissis sive veris sive invincibiliter erroneis conclusio legitime infertur, habetur conscientia *recta*, secus *falsa*. Potest ergo conscientia esse *recta*, quin sit simpliciter *vera*.

2. *Ratione status intellectus* conscientia est: a) *certa*, cum quis iudicat absque formidine de veritate oppositi; b) *probabilis*, cum quis alterutri ex duobus iudiciis contradictoriis assentitur cum formidine de veritate oppositi; c) *dubia*, cum animus haeret anceps inter duo contradictoria et neutri assen-

titur; porro dubium potest esse vel *positivum* vel *negativum*, prout adsunt graves rationes dubitandi vel leves tantum aut nullae; *iuris* vel *facti*, prout versatur circa legis existentiam aut circa factum aliquod particulare. Cum conscientia dubia non sit dictamen conscientiae, sed privatio eiusdem, solum *reductive* pertinet ad conscientiam, sicut generatim privationes ad id reducuntur, cuius privatio sunt. Ad conscientiam dubiam revocari potest conscientia *perplexa*, cum quis tum agere tum non agere peccatum putat et ideo inter utrumque anxius haeret. — Saepe nomen conscientiae dubiae extenditur ad omnem conscientiam non certam.

3. *Ratione modi habitualis iudicandi* in rebus practicis conscientia est: a) *scrupulosa*, si quis ex levibus rationibus apprehendere solet culpam, ubi culpa non est; b) *tenera*, si quis accurate etiam minimos defectus advertere solet; c) *laxa* denique, si quis sine sufficienti ratione in favorem libertatis rem licitam esse iudicare consuevit.

Schol. Quaeri potest, ad quemnam habitum dictamen conscientiae ultimo-practicum pertineat. *Resp.* Non pertinet ad unum habitum. Si est *certa* et *recta*, pertinet ad habitum *prudentialis*; secus ad aliquam opinionem vel fidem humanam.

ARTICULUS II.

DE OBLIGATIONE CONSCIENTIAM SEQUENDI.

THESIS XXXII.

198. Ad honeste agendum requiritur et sufficit conscientiae dictamen ultimo-practicum moraliter certum.

St. Q. 1. Loquimur de dictamine conscientiae sensu stricto acceptae, quod etiam dictamen conscientiae *ultimo-practicum* vocatur et probe distinguendum est a iudicio *remote practico*, quod etiam speculativum in genere morum dicitur. Dictamen enim conscientiae versari potest *vel* circa actionem secundum se et in universali *vel* circa actionem ut *hic et nunc* a nobis exercendam. De hoc ultimo agimus.

2. Certitudinem intellegimus moralem etiam imperfectam seu late dictam, cui absolute quidem error non repugnat,

quamvis raro accidat (*S. Thom.* 2, 2, q. 47, a. 9 ad 2, et q. 70, a. 2). Certitudo moralis stricte dicta excludit oppositi possibilitatem, certitudo moralis late dicta excludit solum oppositi positivam probabilitatem.

199. **Prob. Pars I.** Requiritur conscientiae dictamen moraliter certum. Quilibet debet vitare malum, quantum in se est et moraliter loquendo fieri potest. *Atqui* qui dubitat ex ratione non plane levi, utrum actio aliqua sit mala et vitanda necne, et non curans deponere dubium eam actionem ponit, non vitat tali modo malum; vult actionem, prout hic et nunc est, etsi sit probabiliter mala. *Ergo* non sufficienter vitat malum. Ut ergo honeste agat, debet prius inquirere et dubium deponere, si potest.

200. **Pars II.** Sufficit dictamen moraliter certum. Nam certitudo stricte dicta etiam moralis in actibus humanis, qui circa contingentia et variabilia versantur, satis raro haberi potest. *Ergo* si certitudo late dicta moralis non sufficeret, voluntatis determinatio esset plerumque suspendenda, quod absurdum est.

THESIS XXXIII.

201. Conscientiae certo aliquid praecipienti vel prohibenti unusquisque obtemperare tenetur, etiamsi forte invincibiliter erronea sit.

Prob. Pars I. Conscientia certa sive praecipiens sive prohibens, si supponatur esse recta et vera, nihil aliud est quam lex certo nobis cognita et ad casum individuum applicata. *Atqui* unusquisque tenetur oboedire legi certo cognitae et applicatae. *Ergo* . . .

202. **Pars II.** Etiamsi conscientia forte invincibiliter erronea sit. Inter suprema legis naturalis praecepta continetur et hoc: Unusquisque debet vitare malum et facere bonum recto ordini morali necessarium, quantum a suo arbitrio pendet; hoc enim principium plane evidens erroneum esse nequit. *Atqui* vi huius principii certi et recti unusquisque obligatur sequi conscientiam invincibiliter erroneam. *Ergo* . . .

Prob. min. Voluntas utpote facultas caeca solum eatenus potest bonum facere et malum vitare, quantum a se dependet, quatenus se conformat dictamini rationis certo aliquid praecipientis vel prohibentis. Bonitas enim et malitia voluntatis pendet ab objecto, non prout illud in se est, sed prout ei a ratione proponitur. Si ergo voluntas amplectitur obiectum, quod ratio ei certo proponit ut malum, fit mala, etiamsi iudicium sit erroneum; et idem dicendum de bono.

Coroll. Quia quisque conscientiae ductum sequi debet, tenetur etiam prospicere *rectitudini conscientiae*, quantum in se est, ideoque a) officia sua tum communia tum particularia cum ea sollertia investigare, quae aetati, statui ceterisque vitae condicionibus respondeat; b) speciatim debet, cum animum dubitatio de actionis honestate subit, in lege investiganda et applicanda eam diligentiam adhibere, quam res, tempus, vires, cetera adiuncta requirunt.

203. *Obi. 1.* Conscientia non obligat, nisi quatenus intimat legem veram. *Atqui* conscientia erronea non intimat legem veram, sed solum existimatam. *Ergo* non obligat.

Resp. Dist. mai.: Conscientia non obligat, nisi quatenus intimat legem veram vel *antecedentem* et *per se* obligantem vel *consequentem* et *per accidens* obligantem, *conc.*, solum antecedentem et *per se* obligantem, *nego.* *Contradist. min. et nego cons.* Lex antecedens et *per se* obligans est: Non mentieris; sed si quis invincibiliter in aliquo casu iudicaret sibi mentiendum, consequenter ad hunc errorem esset obligatus vi legis: *devita malum, quantum in te est.*

Obi. 2. Si obligor me conformare conscientiae invincibiliter erroneae, sequitur Deum me obligare ad peccatum. *Atqui* hoc repugnat. *Ergo* . . .

Resp. Dist. mai.: Sequitur Deum me obligare ad peccatum *formale, nego,* ad peccatum *materiale, subdist.:* voluntate *antecedente* (errorem meum), *nego, consequente,* i. e. consequenter ad errorem meum a Deo permissum, *conc.*

Eadem distinctione inter voluntatem Dei antecedentem et consequentem facile etiam solves difficultatem ex eo petitam, quod supposita obligatione sequendi conscientiam erroneam Deus videatur simul velle et nolle, ut legem observem.

ARTICULUS III.

DE MODO DEPONENDI DUBIUM PRACTICUM.

THESIS XXXIV.

204. Ad honeste agendum sufficit iudicium remotum probabile de actionis honestate, ubi de solo licito vel illicito agitur.

(*Laymann*, Theol. mor. l. 1, tr. 1, c. 5. *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 159 sqq. *Lehmkuhl*, Theol. mor. I, n. 79 sq. *Noldin*, Quaestiones morales de principiis moralitatis n. 101. *Leimbach*, Untersuchungen über die verschiedenen Moralsysteme. *Arendt*, Apologeticae de aequiprobabil. Alphons. a P. de Caigny exaratae crisis. *Le Bachelet*, La question Liguorienne.)

St. Q. 1. Cum sine iudicio ultimo-practico moraliter certo seu cum dubio de actionis honestate agere non liceat, quaeritur, quomodo tale dubium deponi possit. Modus proximus et directus consistit in examinandis praemissis, ex quibus dictamen dubium sequitur. Quid autem, si etiam a sapientibus diligenti consideratione dubium removeri nequit, ideoque tum sententia affirmans existentiam legis tum sententia eam negans *probabilis* est, i. e. gravi motivo innixa, quod tamen non omne dubium prudens excludat? In hoc conflictu opinionum:

1) alii (Iansenistae quidam, ut *Simmichius*) putant semper tutiorem opinionem, i. e. quae legi favet, esse amplectendam, quamdiu opposita non sit certa (*tutiorismus absolutus seu rigorismus*);

2) alii (*Henric. a S. Ignatio*, O. Carm., card. *Gerdil* [Opp. VII, De act. hum. c. 3]) existimant tamdiu tutiorem partem esse eligendam, quamdiu opposita non sit *probabilissima* (*tutiorismus mitigatus*);

3) alii (*Gonetus*, *Th. Gonzalez*, *Billuart*, *Natal. Alexander*, *Concina* etc.) docent minus tutam opinionem prae tutiore non posse eligi, nisi illa sit *probabilior* (*probabiliorismus*);

4) iterum alii (*Rassler*, *A. Mayr*, *S. Alphonsus*, ut videtur, in posteriore aetate, eiusque discipuli) idem permittunt, si utraque opinio sit *aeque vel fere aequae probabilis* (*aequiprobabilismus*). Porro aequiprobabilistae tunc solum permittunt sequi opinionem benignam, quae est fere aequae proba-

bilis ac opposita, si dubium versatur circa *existentiam* legis, non vero si versatur circa eius *cessationem*. Principium enim fundamentale eorum est principium: In dubio melior est condicio possidentis. Inde concludunt in aequali probabilitate de *existentia* legis licere sequi benigniorem sententiam, quia libertas est in possessione, in dubio vero aequali de *cessatione* legis servandam esse legem, quia haec est in possessione.

5) Communior sententia tenet ad sequendam licite opinionem faventem libertati nihil requiri, nisi ut sit *certo et solide probabilis*, etsi contraria sit probabilior (*probabilismus*). Hanc sententiam, quae practice semper in Ecclesia viguit, primus theoretice excoluit *Barth. de Medina* O. P., quem communiter theologi usque ad medium saeculum XVII. secuti sunt.

6) Sunt denique, qui eandem libertatem ad omnem opinionem etiam *tenuiter vel dubie tantum probabilem* extendant (*laxismus*).

Opiniones primo et ultimo loco recensitae ab Ecclesia reprobatae sunt. Etiam tutorismus mitigatus et probabiliorismus hodie defensores iam non habent. — Defendimus, ut ex tenore thesis apparet, sententiam quinto loco positam. Quia aequiprobabilistae praesertim ad auctoritatem *S. Alphonsi* provocant, notare iuvat, S. Rit. Congreg. die 21. Iunii 1871 declarasse: approbatione data a Sancta Sede *S. Alphonso* nullum iudicium ferri de controversia inter probabilismum et aequiprobabilismum. Controversia ergo rationibus philosophicis decidenda est.

205. 2. *Probabilismus* tantum valet in dubio, quod immediate versatur circa *licitatem* vel *honestatem* actionis, seu in quo immediate quaeritur, utrum actio aliqua sit *praecepta* an *prohibita*, *honestata* an *inhonestata*. Non ergo valet de dubio, in quo directe non quaeritur de *licitate*, sed de alio aliquo, v. g. utrum matrimonium hoc vel illud sit validum, utrum testamentum sit legitimum, utrum medicina haec vel illa sit huic vel illi homini utilis aut nociva, etc. Neque valet in dubio *facti*, in quo quaeritur, utrum aliquid factum fuerit, v. g. utrum votum fuerit emissum, utrum aetas septennii completa, utrum baptismus vel presbyteratus collatus, utrum

ieiunium laesum, utrum debita soluta, etc. Nam hae quaestiones *directe* non versantur circa licitatem vel honestatem actionis, quamvis quaestio de licitate saepe ex iis oriatur (cf. *Laymann* l. c.). Hae non sunt exceptiones ex probabilismo, sed solum recta eiusdem interpretatio.

Ceterum nota: Quando dubium de licitate solum oritur ex dubio *facti*, saepe solvi potest per regulas quasdam iuris communiter admissas, quin recurrendum sit ad probabilismum. Sic v. g. dubitas, utrum res, quam de facto hucusque possidisti, sit tua necne, et facta inquisitione dubium manet. Potes rem retinere nixus hoc principio: «*In dubio melior est condicio possidentis.*» Item si aliquis post confessionem diligenter peractam dubitat, utrum aliquod peccatum grave confessus fuerit necne, non tenetur ad iterum confitendum hoc peccatum, quia: «*Probabilis impletio legis positive probata sufficit, ut legi certae — saltem extra materiam iustitiae — satisfactum sit.*» Aliquis dubitat mane ante s. communionem utrum aliquid aquae deglutiverit necne. Potest accedere ad communionem. Item aliquis dubitat, utrum votum emisit necne. Non obligatur, quia «*factum* (laesio ieiunii, emissio voti) *non praesumitur, sed probandum est.*» Sacerdoti, qui in Missa pervenit ad communionem, oritur dubium, num «*Pater Noster*» recitaverit. Pergere potest et debet, quia «*in dubiis standum est pro eo, pro quo stat praesumptio*», vel etiam «*in dubio iudicandum est ex ordinario contingenti-bus*». Cf. de his regulis aliisque similibus *Lehmkuhl*, Theol. mor. I, n. 107 sqq. Quoad haec vix ulla est controversia inter auctores ideoque non immediate tangunt quaestionem de probabilismo, nisi quando ipse sensus regularum istarum est controversus et ita dubium *iuris* habetur.

206. *Prob.* Lex non certo promulgata non obligat. *Atqui* lex, contra cuius existentiam stat opinio vere et solide probabilis, i. e. innixa gravi et solida ratione, non est certo promulgata. *Ergo* lex, contra cuius existentiam stat opinio vere et solide probabilis, non obligat.

Prob. mai. Promulgatio est de ratione legis vel saltem essentialis eiusdem condicio, ut omnes fatentur (n. 148).

Porro haec promulgatio debet esse moraliter *certa*. Id patet 1. *ratione*. Nam a) lex habet rationem regulae et mensurae. Sed nemo potest recte mensurare suas actiones, nisi regula sit certa et non ambigua (cf. *S. Alphonsus*, Theol. mor. l. 1, tr. 1, n. 68). b) Lex est ligamen impositum agenti, quo hic ad agendum astringitur. Debet ergo ipsum attingere. Attingit autem per cognitionem. Porro cognitio proprie dicta est cognitio certa. Nemo enim, qui rem aliquam non certo scit, eam simpliciter cognoscere dicitur. Ergo nemo ligatur per praeceptum nisi mediante certa cognitione praecepti. c) Obligatio legis est ex se onerosa et quodammodo odiosa; ergo quando solide probabile est legem non existere vel cessasse, non censetur sufficienter proposita neque in eo casu prudens legislator censetur velle obligare, donec lex certius promulgetur (cf. *Suarez*, De bonit. et mal. act. hum. disp. 12, sect. 6, n. 8). Denique d) nimis rigorosum esset homines velle obligare ad observandas omnes leges non certas seu quarum probabilis solum notitia habetur. Id nobiscum admittunt et aequiprobabilistae et probabilioristae, qui tunc saltem legem non obligare concedunt, quando opinio benigna est aequae probabilis vel probabilior. Atqui intolerabile onus esset omnes homines obligare ad conferendas inter se singulas opiniones probabiles, praesertim cum inter ipsos doctores magna habeatur opinionum diversitas et uni videatur magis probabile, quod alteri minus probabile videtur. Ergo licitum esse debet sequi quamcumque opinionem benignam vere et solide probabilem.

2. Idem probatur *auctoritate*. «Nemo ligatur per praeceptum aliquod nisi mediante *scientia* illius praecepti» (*S. Thom.*, De verit. q. 17, a. 3), vel, ut *S. Alphonsus* dicit: «Omnes ad asserendum conveniunt, quod lex, ut obliget, debet esse *certa ac manifesta*, debetque *uti certa manifestari* sive innoscere homini, cui promulgatur» (Theol. mor. l. 1, n. 63). Idem *S. Alphonsus* Patutio obicienti in verbis modo laudatis ex *S. Thoma* sub voce *scientiae* non intellegi cognitionem certam, sed tantum probabilem, respondet: «Quod sub nomine *scientiae* intellegatur probabilis notitia, haec est nova vo-

cabuli significatio, dum *philosophi omnes cum eodem S. Thoma* distinguunt *opinionem* a *scientia*, quae accipitur ut *cognitio certa* alicuius veritatis» (l. c. n. 76). Et iterum: «Libertas manet semper certa, usque dum a lege *pariter certa et manifesta* non ligatur» (l. c. n. 68). Quae verba totam doctrinam probabilismi continent.

Ex his testimoniis evidens est *S. Alphonsus* nomine legis dubiae intellegere quamlibet legem *non certam*, etsi eius existentia sit quomodocumque probabilis, dummodo probabilitas non evadat tanta, ut fiat moralis quaedam certitudo. Unde falso a quibusdam asseritur illud principium: lex dubia non obligat, a *S. Alphonso* restringi ad dubium strictum, quod tunc adest, quando ex utraque parte est aequalis ratio et mens neutri assentitur; falso, inquam, hoc asseritur, nisi velis admittere *S. Alphonsus* sibi aperte contradicere.

Prob. min. Quamdiu enim opinio negans existentiam legis est certo et solide probabilis seu certo innixa gravi fundamento, existentia legis non potest esse certa ac manifesta, sed est dubia, ideoque lex non obligat. Porro hoc argumentum valet in omni casu, ubi opinio favens libertati est vere et solide probabilis, sive opinio opposita sit probabilior sive non, sive agatur de legis existentia sive de eius cessatione.

Idem argumentum alio modo sic contra aequiprobabilistas et probabilioristas proponi potest.

Illud axioma: lex dubia non obligat, aut verum est aut non. Atqui si non est verum (i. e. si lex dubia seu non certa obligat), non licet sequi opinionem aequae probabilem vel etiam probabiliorem minus tutam; quia non obstante hac aequali vel maiore probabilitate lex manet dubia: si verum est, etiam admittendus est probabilismus. Lex enim, contra cuius existentiam ratio gravis stat, non est certa, sed dubia ideoque non obligat.

207. *Schol.* *S. Alphonsus* in posteriore aetate negasse videtur licere sequi opinionem benignam, si contraria (tutior) sit probabilior. Sed sciendum est eum nomine opinionis

probabilioris intellexisse opinionem, quae sit *certo et notabiliter probabilior*, et putavisse in conflictu opinionum, quarum una sit certo et notabiliter probabilior, hanc esse moraliter certam, contrariam vero iam non solide probabilem. Hoc sensu intellecta doctrina S. Alphonsi non continet novum systema a probabilismo essentialiter diversum, sed solum quandam coarctationem eiusdem, qua facilius opiniones non solide probabiles ab eodem arcentur. Et ut regula practica pro usu probabilismi haec doctrina admitti potest. Quamvis enim non ex conceptu repugnet, ut una opinio sit certe et evidenter probabilior et nihilominus opposita opinio adhuc maneat vere probabilis, tamen de facto hoc satis raro continget, ita ut pro praxi inter hanc doctrinam S. Alphonsi et sanum probabilismum vix ulla sit differentia (cf. de hac re *De Caigny* O. S. B., De gemino probabilismo licito. Brugis 1901). — Quoad doctrinam S. Alphonsi de *dubio stricto* praeter ea, quae iam supra (n. 206) diximus, haec nota. Agens de sensu principii: lex dubia non obligat, nomine dubii stricti non intellegit solum «statum mentis nullo modo assentientis, sed aequaliter se habentis ad opposita», ut falso asserunt aequiprobabilistae, sed etiam opinionem, quae non sit saltem lato quodam sensu moraliter certa. Erga opinio stricte dubia ex eius mente opponitur ex una parte opinioni *moraliter certae*, ex altera opinioni *tenuiter aut dubie probabilis*. Audiantur ipsa eius verba: «Dum opinio pro lege est certe et sine ulla haesitatione probabilior, tunc opinio illa non potest esse nisi notabiliter probabilior. Et eo casu opinio tutior non erit iam dubia (intellege de *dubio stricte sumpto*, ut in altera quaestione dicemus), sed est *moraliter aut quasi moraliter certa*, saltem nequit dici amplius stricte dubia, cum pro se certum habeat fundamentum, quod ipsa sit vera. Et tunc fit, quod opinio minus tuta, quae certo fundamento caret, remaneat aut *tenuiter aut saltem dubie probabilis* respectu tutioris; adeoque non est prudentia, sed imprudentia velle eam amplecti» (Morale systema n. 56. Cf. *Arendt* l. c. p. 29; *Le Bachelet*, La question Liguorienne p. 202).

208. *Obi. 1.* Ex praemissis, quarum una est solum probabilis, sequitur tantum conclusio probabilis. *Atqui* quando lex est dubia,

una praemissa est solum probabilis. *Ergo* etiam conclusio, et ideo non habetur dictamen ultimo-practicum certum.

Resp. Conc. mai. Dist. min.: Una praemissa est solum probabilis in syllogismo directo, *conc.*, in syllogismo indirecto et reflexo, *nego et pariter dist. cons.* — Syllogismus indirectus hoc modo efficitur: Lex certo dubia non obligat. *Atqui* in hoc casu habemus legem certo dubiam. *Ergo* non obligat. Haec conclusio est certa, quia ex praemissis certis infertur. Quod ad minorem spectat, nota: Aliud est asserere legis non-existentiam esse certam, et aliud huius non-existentiae probabilitatem esse certam.

Obi. 2. Systema probabilistarum debet esse certum, secus non potest esse fundamentum pro dictaminibus certis. *Atqui* non est certum. *Ergo* . . . *Prob. min.* Nam etiam aequiprobabilismus est systema probabile.

Resp. Conc. mai. Nego min. Ad prob. dist.: Aequiprobabilismus est systema probabile, quatenus *affirmat* liceitatem benignioris sententiae, si haec est probabilior vel aequae probabilis, *conc.*, quatenus *negat* liceitatem benignioris sententiae, si haec est minus probabilis, *subdist.*: habet aliquam probabilitatem extrinsecam, *conc.*, intrinsecam, *nego*. Theologi etiam aliud responsum dare possunt ex eo petitum, quod Ecclesia probabilismum purum per plura saecula saltem toleravit (cf. *Lehmkuhl*, Theol. mor. I, n. 84).

Obi. 3. Est absurdum minus probabilia praeferre probabilioribus. *Atqui* hoc facit probabilista. *Ergo* . . .

Resp. Dist. mai.: Est absurdum minus probabilia praeferre probabilioribus, i. e. iudicare ea esse probabilia, *conc.*, minus probabilia praeferre seu potius aequiparare probabilioribus quoad vim obligandi, *nego*. Utraque enim nullam habent vim obligandi. Qui hoc negat, etiam negare debet axioma: lex dubia non obligat. *Contradist. min. et nego cons.*

Obi. 4. In dubio pars tutior est eligenda. *Atqui* hoc negat probabilismus. *Ergo* est reiciendus.

Resp. Dist. mai.: In dubio ultimo-practico pars tutior est eligenda, *conc.*, in dubio remote practico (speculativo), si agitur de solo licito, *nego*. *Contradist. min. et nego cons.* — Ceterum haec obiectio sicut pleraeque aliae, quae a probabilioristis et aequiprobabilistis congeruntur, contra eos retorqueri possunt.

Obi. 5. Probabilitas maior elidit minorem seu eam vi prudenter movendi privat, sicut ex duobus ponderibus in balance positus maius tollit vim minoris. *Ergo* opinionem minus probabilem prudenter amplecti non possumus.

Resp. cum S. Alphonso: Dist. antec.: Hoc aliquando fieri potest, si utraque opinio ex eodem fundamento procedit, *conc.*, hoc per se et generatim fit, *subdist.*: si excessus probabilitatis unius opinionis prae alia sit tantus, ut eadem perveniat ad certitudinem quandam moralem late dictam, *conc.*, secus, *nego.* (Cf. *Frick*, Logica n. 209.) Ipse S. Alphonsus sexcenties in suis operibus unam sententiam vocat *probabiliorem* et nihilominus alteram contrariam *probabilem*. Illa similitudo de bilance (ut iam notavit S. Alphonsus in Dissertatione scholastico-morali pro uso moderato opinionis probabilis in concursu probabilioris n. 16) non est ad rem; intellectus enim non necessario rationibus non evidentibus movetur sicut bilanx ponderibus, sed potest ex imperio voluntatis adhaerere opinioni minus probabili idque prudenter, si eius probabilitas est certa, ut supponunt probabilistae.

Obi. 6. In dubio melior est condicio possidentis. *Atqui* si lex certo existit et dubium est, num *cessaverit*, ipsa est in possessione contra libertatem. *Ergo* saltem in hoc casu obligat.

Resp. Dist. mai.: Hoc principium valet in materia iustitiae, *conc.*, valet extra materiam iustitiae in favorem legis contra libertatem, *subdist.*: si agitur de dubio mere negativo circa legis cessationem, *conc.*, si de dubio positivo (i. e. si vere et solide probabile est legem cessasse), *nego.* Ipse S. Alphonsus non universim illud principium adversus libertatem admittit. Sic v. g. agens de consuetudine inducente legis cessationem ait: «In dubio de consuetudine possidet praeceptum, unde petenda est dispensatio; secus, si *probabile* sit adesse consuetudinem» (Theol. mor. l. 3, n. 290; cf. etiam l. 3, n. 112, q. 3). Immo adhuc in ultima editione Theologiae moralis, quae vivente S. Doctore edita est, ad quaestionem: «Quid in dubio, an impleveris legem?» respondetur: «In dubio *negativo* teneris implere, secus in *positivo*» (l. 1, n. 99).

Obi. 7. Peccat, qui se exponit periculo violandi legem. *Atqui* probabilista se exponit illi periculo. *Ergo* peccat.

Resp. 1. Indirecte, retorquendo argumentum contra aequiprobabilistas et probabilioristas.

Resp. 2. Dist. mai.: Peccat, qui se exponit periculo violandi legem, de qua dubium manet, utrum *hic et nunc* obliget, *conc.*, de qua certum est eam, etsi fortasse exsistat, tamen hic et nunc stante invincibili ignorantia non obligare, *nego. Contradist. min. et nego cons.*

Obi. 8. (P. Wouters C. SS. R. in periodico «Divus Thomas»): Deus nequit rationabiliter permittere ac proinde non permittit

actionem, quae legis aeternae absolutae sive antecedentis (i. e. legis, quam Deus independenter ab errore hominum statuit atque necessario amore prosequitur) contemptum involvit, i. e. qua praedictae legis *transgressionem* magis quam adimpletionem sectamur. *Atqui* huiusmodi actionem permetteret permittendo, ut opinionem faventem libertati sequamur, cum opinionem faventem legi probabiliorem habemus. *Ergo. Prob. min.* Actio, quam quis operatur sequendo opinionem faventem libertati, dum opinionem contrariam probabiliorem iudicat, legi aeternae absolutae probabilius contraria quam consentanea, seu praedictae legis transgressio probabilius quam adimpletio habetur. *Atqui* qui huiusmodi peragit actum, manifeste legem aeternam absolutam parvipendit eiusque transgressionem magis quam adimpletionem sectatur.

Resp. 1. indirecte: Retorq. argumentum: Deus nequit rationabiliter permittere actionem, quae legis aeternae antecedentis contemptum involvit, i. e. qua praedictae legis adimpletionem non magis sectamur quam transgressionem, seu qua *aeque* transgressionem sectamur quam adimpletionem. *Atqui* huiusmodi actionem permetteret permittendo, ut opinionem libertati faventem sequamur, cum opinionem faventem legi aequae probabilem habemus.

Resp. 2. directe: Trans. mai. Dist. min.: Huiusmodi actionem permetteret permittendo, ut sequamur opinionem probabilem relicta probabiliore, si agitur de dubio ultimo-practico, *conc.*, si agitur de dubio remote practico, i. e. si instituta inquisitione nobis impossibile est legem certo cognoscere, et hinc iudicamus nos illa lege non teneri, quia lex non certa non obligat, *nego.* Ita S. Alphonsus in dissertatione modo laudata n. 23 (apud *Arendt* l. c. p. 374). Illud principium, ad quod toties provocant aequiprobabilistae (v. g. P. *Fansen* C. SS. R., in periodico «Revue thomiste»): «Nos obligari ad amplectendam sententiam legi faventem, quando est certo probabilior», intellectum de dubio remote practico est evidens petitio principii; continet enim formalissime doctrinam aequiprobabilistarum. Audiant, quid S. Alphonsus censuerit de hoc principio: «Peto ab adversariis, ut indicent (si possunt), ubinam legem hanc esse scriptam invenerint, quod teneamur inter opiniones probabiles probabiliores sequi? Haec lex quidem prout universalis deberet omnibus esse nota et certa; at quomodo ista lex certa dici potest, cum communis sententia, saltem longe maior illorum pars post tantum discrimen absolute asserant hanc legem non adesse? Usquedum igitur de tali lege dubitatur, opinio quod adsit haec lex sequendi probabiliora, quamvis alicui videatur pro-

babilior, numquam tamen lex dici poterit, sed appellanda erit mera opinio, utpote ex fallibili motivo deducta, quae vim nequamquam habet ut lex obligandi.» (Dissertatio apud *Arendt* l. c. p. 372. Ne quis hanc dissertationem facile neglegi posse putet, animadverto eam fuisse inter opera S. Congregationi ad approbandum proposita, cum ageretur de S. Alphonso ad dignitatem Doctoris ecclesiae evehendo.)

CAPUT VII.

DE PROPRIETATIBUS BONITATEM
ET MALITIAM ACTUS CONSEQUENTIBUS.

ARTICULUS I.

DE PECCATO.

§ I. DE PECCATO GENERATIM.

(*S. Thom.* I, 2, q. 71, a. 6. *Lessius*, De divin. perfection. l. 13, c. 26.)

209. Peccatum est vel *habituale* vel *actuale*. Peccatum *habituale* est status ex actuali peccato relictus, a quo homo, etiam postquam actus peccati transiit, peccator nominatur. Non consistit in aliquo habitu, sed in ordine naturali nihil esset nisi denominatio ex actuali peccato praeterito non retractato vel remisso. Hic nobis de peccato actuali potissimum agendum est.

210. Peccatum *actuale* definitur «*transgressio libera legis divinae*».

Dicitur 1. *transgressio legis*, i. e. actio vel omissio contra praescriptum legis;

2. *libera*, i. e. quae ut talis ex cognitione et libera voluntate procedit;

3. *legis divinae*. Hoc non significat transgressionem legis humanae non esse peccatum, sed solum rationem peccati formaliter desumi ex oppositione actus ad legem divinam et transgressionem legis humanae ideo esse peccatum, quia in ea involvitur transgressio legis divinae.

Definiri etiam potest peccatum cum *S. Augustino* (*Contra Faust.* c. 27) «dictum, factum vel concupitum contra legem aeternam Dei».

Ex definitione colligitur peccatum ex sua essentia praeter inordinationem, quam habet respectu naturae rationalis, continere aliquam deordinationem a Deo, fine ultimo. Primarius enim finis ultimus hominis in eo consistit, ut Deum glorificet ei serviendo. Atqui huic fini peccatum ex essentia sua aliquo modo repugnat, quia peccator libere Deo in aliqua re oboedientiam denegat, saltem virtualiter et interpretative. Hinc etiam omne peccatum ex essentia sua est offensa Dei et virtualiter vel interpretative quidam neglectus vel contemptus auctoritatis (voluntatis) divinae. Quapropter plures malitiae distinguere possunt, quae in omni peccato insunt et propterea transcendentales vocantur, v. g. inoboedientia erga Deum, ingratitude, laesio amoris divini etc.

211. *Dividitur* peccatum in *mortale* et *veniale*, prout dissolvit hominis cum Deo amicitiam vel non. Scilicet in re gravi intellegimus Deum quasi toto pondere suae auctoritatis a nobis postulare legis custodiam, ita ut transgressio contemptum suae auctoritatis contineat eumque graviter offendat et amicitiam cum eo dissolvat. Talis transgressio est peccatum grave. Hoc peccatum semper continet contemptum amicitiae divinae, quia saltem virtualiter creatura Deo praefertur. Propterea *S. Thom.* (2, 2, q. 104, a. 3) dicit: «Peccatum consistit in hoc, quod homo, *contempto Deo*, commutabilibus bonis inhaeret.» Hinc etiam hominem de se a fine ultimo simpliciter avertit. Peccatum vero veniale non avertit hominem simpliciter a Deo, ultimo fine, nec dissolvit amicitiam cum ipso. Perfecta ratio peccati invenitur solum in peccato mortali; quare divisio peccati in mortale et leve non est divisio in species univocas, sed analogas (*S. Thom.* I, 2, q. 88, a. 1 ad 1).

Requiritur autem ad peccatum *grave* non solum 1. gravis materia, sed etiam 2. plena rationis advertentia et 3. plenus voluntatis consensus, ita ut deficiente una ex his tribus conditionibus peccatum nequeat esse grave. Nam si non adest